

Fóris Ágota: Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak

(Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 2020. 80 p.)

Fóris Ágota *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak* című könyve a Károli Könyvek „jegyzet” sorozatában, a Magyar nyelv-tanári segédkönyvek sorozat keretein belül jelent meg, a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó közös gondozásában. A Károli Gáspár Református Egyetem és a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola közös, magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus továbbképzést indított, és ennek az együttműködésnek a keretében jelentek meg a könyvsorozat első kötetei 2018-ban először elektronikus formában, majd 2020-tól nyomtatott formában is. A sorozat célja, hogy azoknak a hallgatóknak nyújtson segítséget tanulmányaik során, akik a magyar mint idegen nyelv tanárképzés valamelyik formájában vesznek részt, ahogy azt a sorozat szerkesztője, Nádor Orsolya is leírja a sorozatszerkesztői előszóban. A sorozatban megjelent könyvek a MID képzés egy-egy tantárgyának legfontosabb tudnivalóit tartalmazzák, a témák között számos grammatikai tárgyú kötet is megjelent, de mint arra a sorozatszerkesztő felhívja a figyelmet, a segédkönyvek témái a MID tananyagához igazodva sokfélék, és igyekeznek átfogó ismereteket adni mindarról, amire a magyar mint idegen nyelv tanároknak szükségük lehet.

Fóris Ágota e sorozatban megjelent könyve a lexikológia és a lexikográfia, pontosabban a magyar szókincs és a magyar szótárak szinkrón kérdéseit tárgyalja. E téma egyaránt fontos, hogy szerepeljen a magyar mint idegen nyelv és a magyar mint anyanyelv tanárainak a tanulmányaiban. A könyv maga hét fejezetet tartalmaz: 1. Bevezetés; 2. A lexikológia és a lexikográfia tárgya, korszakai, helye a nyelvészetben belül, intézményrendszere; 3. A lexikológia alapfogalmai; 4. A szótár mint referenciamű; 5. A szótári szerkezet és a szótárelemzés szempontjai; 6. Szótárkészítés és szótárhasználat; 7. Magyar nyelvű szótárak. Az egyes fejezetek további alfejezetekre tagolódnak, ez pedig elősegíti a kötet és a téma jó áttekinthetőségét. Minden fejezet végén vannak feladatsorok („Kérdések”), melyek segítenek a hallgatóknak és az olvasónak, hogy a fejezetben olvasottakat gyakorolják és földolgozzák, valamint minden fejezet végén szerepelnek az adott témához „Ajánlott olvasmányok”, amelyek a szűkebb téma iránt érdeklődőket segítik a szélesebb körű tájékozódásban. A könyv végén irodalom, források és szabványok listája található.

A bevezetésben (7) a kötet célját és témáit mutatja be a szerző. Célkitűzései között nemcsak az általános lexikológiai és lexikográfiai ismeretek átadása szerepel, hanem a szótárkészítés és szótárhasználat kérdéseinek megválaszolása is. Leírja továbbá, hogy könyvével a hallgató olyan ismeretekre tehet szert, melyek segítségül szolgálnak számukra akkor is, amikor már nem mint hallgatók, hanem mint tanárok végzik tevékenységüket, többek között ismereteikkel

segíthetnek a magyar nyelvet tanuló diákjaiknak a megfelelő szótár kiválasztásában.

A második fejezet (8–16) első alfejezete (2.1.) a lexikológia és lexikográfia tárgyáról szól, arról, hogy mivel foglalkozik az adott tudományág. A szerző külön kiemeli, mennyire fontosnak tartja e tudományágak – mindkettő központi fogalma a lexéma, azaz a szó – együttes tárgyalását. Bemutatja, hogy a lexikográfia nemcsak szótárkészítéssel foglalkozik, hanem elméleti kérdésekkel is. A második alfejezetben (2.2.) a lexikográfia korszakait tárgyalja. Az egyes korszakokat a szótárak jellemzői alapján mutatja be, végigköveti a szótárak fejlődését, és leírja a különböző történeti korok hatását is a szótárak fejlődésére, változására; továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a lexikográfiában két nagy paradigmaváltás történt az 1990-es és a 2010-es években, és ezek jellemzőit és a szótárkészítésre, szótárhasználatra gyakorolt hatását is bemutatja. A harmadik alfejezet (2.3.) a magyar lexikográfia korszakait sorolja fel; ezeknek a korszakoknak az ismertetése az előző alfejezettől abban tér el, hogy itt nem a szótárak jellemzői szerint, hanem a magyar nyelvtörténeti korszakok alapján csoportosítja a szótártörténeti korszakokat. Megadja azokat a műveket is, amelyek az adott korszakban meghatározóak voltak, és van magyar vonatkozásuk. Majd áttér a tárgyalt diszciplínák nyelvészetben belüli helyére (2.4.), és leírja, mely aspektusokból foglalkozik a lexikológia egy vagy több nyelv szókincsével, és e csoportokon belül tájékoztatást ad, hogy milyen típusú szótárak gyűjtik ezeket az eredményeket. A második fejezet utolsó alfejezetében (2.5.) a lexikográfia szervezeteit mutatja be a szerző, felsorol több lexikográfiai szervezetet, folyóiratot, és megadja ezek elérhetőségét. A fejezet segít abban, hogy az olvasó megértse, tulajdonképpen mit is foglalnak magukba ezek a tudományterületek, és milyen történeti háttérük van. Segítséget nyújt abban is, merre induljon az, aki még jobban szeretne belemerülni a lexikológia, lexikográfia világába.

A lexikológia alapfogalmait a harmadik fejezet tárgyalja (17–32). A fejezetben hat alapfogalmat – *szótár*, *lexikon*, *szó*, *szókincs*, *szókészlet*, *mentális szótár* – jár körül, foglalkozik a megközelítés kérdésével (pl. hogy „a szónak más-más tulajdonságai emelkednek ki, ha jelentése, alakja vagy pedig funkciója felől közelítünk hozzá”), az egyes alapfogalmak jelentésével, meghatározásával. Az első alfejezetben a lexikon (szótár) megközelítéseit (3.1.) ismerteti, különböző nyelvészeti ágak szemlélete alapján. A szó fogalmát, megközelítési módját először strukturális nyelvészeti aspektusból vizsgálja, majd a modern nyelvészeti szakirodalom szempontjából közelít hozzá (3.2.). Következtetésként levonja, hogy a *szó* lexémának az univerzális jelentését nem lehet ugyan pontosan megadni, de a különböző fajfogalmainak definícióit igen. Ezek közül kettőt, az ortográfiai és a lexikai-szemantikai szófogalmat emeli ki, amelyeket a lexikológia és a lexikográfia területén a legfontosabbnak tart. A szó szótárkészítés során használatos három különböző jelentését mutatja be a harmadik, Szövegszó, szóalak, szótári szó című alfejezetben (3.3.). A szókincs, szókészlet című

alfejezetben (3.4.) az egyéni szókincsről és egy nyelv/nyelvváltozat szóképzéséről ír részletesen. Majd a szókincs hagyományos nyelvészeti osztályozását ismerteti (Zsemlyei János csoportosítását alapul véve), tárgyalja az alapszókincs jelentését és kategóriáit mind történeti, mind szociolingvisztikai, mind szinkrón aspektusból, ez utóbbinál kiemeli, hogy a minimum-szókincs kutatása és meghatározása mennyire fontos a nyelvtanításban.

A negyedik fejezet (33–49) a referenciaművekkel, vagyis a lexikográfiai műfajú művek típusaival foglalkozik. A negyedik fejezet első részében a lexikográfia tevékenységét határozza meg, és bemutatja a Hartmann (2001) által bevezetett *Lexicographic Reference Works*, magyar nevén a *lexikográfiai referenciaművek* fogalmát és típusait (4.1.), és megadja a *szótár* mint referenciamű fogalmát és típusait (4.2.). Majd áttér a szótártipológiára (4.3.), leírja, hogy a szótárak fajtáinak, típusainak a meghatározása sokféle jegy alapján történhet, így sokféle osztályzásuk létezik. Ő hat szempont alapján osztályozza a szótárakat: terjedelem, nyelvek száma, funkció, formátum, szakterület, hordozó; továbbá bemutatja a *The Oxford Guide to Practical Lexicography* című mű (Atkins–Rundell, 2008) szótári típusokra vonatkozó csoportosítását is. Részletesen tárgyalja az általános (nyelvi) szótárak (4.4.) és a speciális szótárak (4.5.) típusait és jellemzőit, megállapítja, hogy tartalmi és strukturális felépítéstől egyaránt függ, hogy egy művet szótárnak lehet-e nevezni. Az elektronikus és online szótárakról szóló alfejezetben (4.6.) az offline és az online elektronikus szótárak számos típusával és ezek oktatásban való alkalmazhatóságával foglalkozik részletesen.

Az ötödik fejezet (51–65) a szótári szerkezet, a tartalom és a szótárelemzés szempontjait mutatja be. A szótári szerkezet négy részét különíti el: a megaszerkezetet, a makroszerkezetet, a mikroszerkezetet és a mezoszerkezetet; mindegyik részt kifejti, leírja a jelentését, esetleges különbségeit az egyes szótártípusokban, és hogy mely részét hogyan érdemes vizsgálni (5.1.). Főris a szótárelemzési kompetencia kialakításához elengedhetetlennek tartja a szótári tartalom és szerkezet elemzési módszerének megfelelő elsajátítását (5.2.). Ebben az alfejezetben teszi közzé a szótárelemzéshez szükséges szempontrendszerét, amelyet két korábbi műre alapozva állított össze (Fóris és Rihmer nyomtatott szótárakra és Gaál elektronikus szótárakra összeállított szempontrendszerét), ezzel segítve a diákok szótárelemzési, szótárkritikai készségeinek fejlesztését.

A szótárkészítés, szótárhasználat, szótárdidaktika és a szótárkutatás kérdéskörével foglalkozik a hatodik fejezet (59–65). Ebben ismerteti a szótárkészítés (6.1.) szabványait, a szótárkészítésre vonatkozó műveket, a szótárkészítés egyes lépéseinek technikai feladatait, és leírja a szótártervezés és -készítés főbb lépéseit. A (6.2.) alfejezetben a szótárhasználati szokásokra vonatkozó vizsgálatokat ismerteti röviden. A harmadik alfejezetben (6.3.) a szótárhasználat és a lexikográfia oktatásával kapcsolatos ismereteket összegzi: a lexikográfia mint szakma oktatása, a lexikográfia mint diszciplína oktatása, és a

szótárhasználati készségek kialakítása és fejlesztése az oktatásban (szótárdidaktika). Az utolsó pontban a szótárkutatás (6.4.) főbb területeit sorolja fel.

Fóris az utolsó fejezetben (67–71) a magyar nyelvű szótárakat mutatja be röviden, és egy bibliográfiai listát ad azokról a jelentős magyar köznyelvi szótárakról, melyeknek ismerete elengedhetetlen a magyar mint anyanyelv és a magyar mint idegennyelv oktatása során.

Fóris Ágota könyve jól átgondolt, átlátható szerkezetű, világosan megfogalmazott, jól tanulható mű. A fejezetek végén található feladatok segítenek feldolgozni és jobban elmélyíteni a tananyagot, az egyes témák iránt mélyebben érdeklődők a megadott szakirodalom segítségével pedig tovább mélyíthetik ismereteiket. A *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek* átfogó lexikológiai és lexikográfiai ismeretet nyújt, jól használható mind a magyar mint idegen nyelvi, mind a magyar mint anyanyelvi képzésben a lexikográfia oktatása és a szótárhasználati készségek fejlesztése során.

PÁTROVICS LAURA
Károli Gáspár Református Egyetem
laura.patrovics@gmail.com